

## הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

### הגדרת מצוות היום

(ז' א') תני רב יוסף:

"ומשלוח מנות איש לרעהו" - שתי מנות לאיש אחד.

"ומתנות לאביונים" - שתי מתנות לשני בני אדם.

(ז' ב') אביי בר אבין ורבי חנינא בר אבין מחלפי סעודתייהו להדדי.

אמר רבא: מיחייב איניש לבסומי בפוריא, עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי.

אמר רבא: סעודת פורים שאכלה בלילה, לא יצא ידי חובתו.

מאי טעמא? "ימי משפחה ושמחה" כתיב.

### שיטות הראשונים

**משלוח מנות:** כתב הרמב"ם "וכן חייב לשלח שתי מנות שלבשור או שלמיני תבשיל או שני מיני אכלין לחברו, שנאמר: "ומשלח מנות איש לרעהו" - שתי מנות לאדם אחד." וכתב מהרי"ל דטוב לשלוח מיני מאכל ומשקה, ודוקא בשר או דגים מבושלין.<sup>1</sup> וכתב בתרומת הדשן דאם שלח דברים אחרים, לא יצא. והשו"ע נקט לשון הרמב"ם.<sup>2</sup>

**שיעור מתנות לאביונים:** כתב הריטב"א, ומסתברא דמתנות לאביונים היינו אפילו בב' פרוטות, דשוה פרוטה חשיבא מתנה. אבל לא בפחות, כדאיתא בגיטין (כ' א') ובדוכתי אחריתי. והשו"ע סתם דבריו.<sup>3</sup>

**ריבוי משלוח מנות ומתנות לאביונים:** כתב הרמב"ם "וכל המרבה לשלח לרעים - משובח." עוד כתב, "מוטב לאדם להרבות במתנות אביונים מלהרבות בסעודתו ובשלוח לרעיו, שאין שם שמחה גדולה ומפארה אלא לשמח לב עניים ויתומים ואלמנות וגרים; שהמשמח לב האמללים האלו - מדמה בשכינה, שנאמר: "להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים".<sup>4</sup>

**מחלפי סעודתייהו להדדי:** רש"י פירש, זה אוכל עם זה בפורים של שנה זו, ובשנייה סועד חברו עמו.<sup>5</sup> והרמב"ם ור"ן פירשו, שלא היה לאחד מהם כדי שיוכל לשלוח לחבירו ולהשאיר לעצמו, ולפיכך היו שולחין כל אחד סעודתם זה לזה,

1. שכן משמע פ"ק דביצה (י"ד ב'), דלבית שמאי לא מתקרי מנות בענין אחר. מהרי"ל.

2. או"ח תרצה, ד. מקורות: רמב"ם (הל' מגילה ב, טו). מהרי"ל (מנהגים, הל' פורים אות טו). תרומת הדשן (סי' קיא).

3. או"ח תרצה, ד. והפמ"ג כתב שרשאי ליתן מאכל או מעות, ושלא מצא כמה יהיה שיעור מתנות. והמשנ"ב (ס"ק ב) הביא דברי הריטב"א. עוד כתב, אם החליף סעודתו בשל חבירו יצא ידי מתנות. ולכתחלה צריך ליתן לאביון דבר הראוי ליהנות ממנו בפורים, מאכל או מעות שיוכל להוציא בפורים. וכתב בביה"ל בשם הפמ"ג, נסתפקתי מתנה לאביון אי מהני על מנת להחזיר. ומשלוח מנות לא מהני, כי מצוה מאכל ומשקה שישמחו בפורים. ומחצית השקל אם מחלקין לעניים, יוצאין ידי מתנות לאביונים. וכתב עוד המשנ"ב (ס"ק ג) שהשתי מתנות לא יתן מהמעשר, וההוספה שמוסיף יוכל ליתן משל מעשר. מקורות: ריטב"א (ז' א', ד"ה תני רב יוסף).

4. ישעיה נז, טו. מקורות: רמב"ם (הל' מגילה ב, טו; בי, ז).

5. והקשה הב"י, אם כן לא היו מקיימים משלוח מנות איש לרעהו! ובדרכי משה (אות ז) כתב, דאפשר דרש"י סבירא ליה דמשלוח לאו דוקא, אלא הוא הדין אם אוכל עם חבירו, דמאי שנא אם אוכל עמו בביתו או ששלח אליו. עיי"ש.

## הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

כדי לאכול סעודת פורים ולקיים מצות משלוח מנות. וכן פסק השו"ע.<sup>6</sup>

**חיוב נשים במשלוח מנות ומתנות לאביונים:** כתב מהר"י ברי"ן, דאשה חייבת בשילוח מנות ומתנות לאביונים כמו שחייבת במקרא מגילה.<sup>7</sup> וכן פסק הרמ"א.<sup>8</sup>

**מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע:** הרי"ף ורא"ש ועוד, כתבו להלכה, מיחייב איניש לבסומי וכו'. וכתב הרמב"ם "פיצד חובת סעודה זו? שיאכל בשר, ויתקן סעודה נאה כפי אשר תמצא ידו, ושוטה יין עד שישתכר ויירדם בשכרות." ורי"א<sup>9</sup> כתב, שחייב להשתכר עד שלא ירגיש וידע בין ברוך מרדכי וכו'.<sup>9</sup> והכלבו כתב, לא שישתכר, שהשכרות איסור גמור,<sup>10</sup> אך שישתה יותר מלימודו מעט. וכן כתב המאירי שאין ציווי על שכרות.<sup>11</sup> והר"ה ור"ן כתבו בשם ה"ר אפרים, דלית הלכתא כרבה דאמר חייב איניש לבסומי בפוריא.<sup>12</sup> והשו"ע סתם כרי"ף ורא"ש. והרמ"א כתב דברי הכל בו.<sup>13</sup>

**אין מדקדקין במעות פורים:** כתוב בירושלמי, אין מדקדקין במעות פורים, אלא כל מי שהוא פושט את ידו ליטול נותנין לו. והביאוהו הראשונים להלכה. וביאר ריטב"א, ואין מדקדקין אם הוא עני וראוי ליתן לו, שאין נתינה זו מדין צדקה גרידתא, אלא מדין שמחה, שהרי אף לעשירים יש לשלוח מנות, ולפיכך נהגו ליתן מעות פורים לגויים ואפילו עשירים. ובשם רש"י כתבו ראשונים, שאין לתת לגויים. ובשם רבינו אפרים כתבו, שבעיר שלא הורגלו בכך, אסור להרגילן. אבל בעיר שהורגלו אין לבטל, משום דרכי שלום. וכן פסק השו"ע.<sup>14</sup>

6. או"ח תרצה, ד. מקורות: רש"י (ד"ה מחלפי). רמב"ם (הל' מגילה ב, טו). ר"ן (ג ב ברי"ף, ד"ה הו).

7. ואשה תשלח לאשה ואיש לאיש. אבל לא בהיפך, משום גזירה שמא ישלח לאלמנה ויבואו לידי ספק קידושין. אבל מתנות לאביונים אפילו איש לאשה הוא דרך צדקה.

8. או"ח תרצה, ד. וכתב בפרי חדש, אין דין זה מחזור, ד"איש" כתיב (אסתר ט, כב) ולא אשה, ומנין לו זה? וכן כתב הריק"ש (ערך לחם) ששום פוסק לא כתב כן. ובביאור הגר"א כתב על דברי הרמ"א, כמו שכתוב שם, ד' א' (כוונתו לאף הן היו באותו הנס). וסיים: ועיין פרי חדש. וכתב בפסקי הגר"א שסובר הגר"א כפרי חדש, שאשה אינה חייבת במשלוח מנות. מקורות: מהר"י ברי"ן (הו"ד בדרכי משה, אות ז).

9. וכתב ב'אבודרהם': עד דלא ידע וכו', יש מפרשים עד שיתחלף לו המן במרדכי ומרדכי בהמן. ויש מפרשים כי ארור המן עולה למנין ברוך מרדכי. ורצה לומר, עד שלא ידע לכוין החשבון. ובעל המנהגות כתב, ונראה בעיני שפיט היה שעל הבית האחד עונין ארור המן, ועל הבית האחר עונין ברוך מרדכי, וצריך צילותא שפעמים שאין אדם מתכוין וטועה. והרב ר' יצחק עשה פייט בדוגמא זו. או שמא מפני שלא היו רגילין לשתות יין כדאמרין בירושלמי (פסחים פ"ג), ועל כן היו מתבסמין ומרגישין במעט יין; אבל אנחנו שרגילין בו ואין אנו משתכרין מהרה, אין לשתות יין כל כך. ע"כ. ואם תאמר האין חייבו חכמים להשתכר בפורים, והלא בכמה מקומות בתורה מזכיר שהוא מכשול גדול השכרות, כמו נח ולוט? ויש לומר מפני שכל הנסים שנעשו לישראל בימי אחשוורוש היו על ידי משתה, כי בתחלה נטרדה ושתי מן המלכות על ידי משתה היין וכו', ובאה אסתר תחתיה על ידי משתה וכו', וכן ענין המן ומפלתו על ידי משתה היין היה. ולכן חייבו להשתכר בפורים, מפני שבא הנס בעבור משתה היין שעשתה אסתר, ועתה יהיה נזכר הנס הגדול בשתיית היין.

10. ואין לך עבירה גדולה מזו, שהוא גורם לגלוי עריות ושפיכות דמים ולכמה עבירות זולתן. כלבו.

11. זה לשונו: ואין אנו מצווין להשתכר ולהפחית עצמנו מתוך השמחה, שלא נצטוונו על שמחה של הוללות ושל שטות, אלא בשמחה של תענוג שנגיע מתוכה לאהבת השם והודאה על הנסים שעשה לנו. ומה שאמר כאן עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, כבר פירשו קצת גאונים, שממה שהזכיר אחריו קם רבא שחטיה לרבי זירא, נדחו כל אותם הדברים. עיי"ש.

12. זה לשון רז"ה: כתב ה"ר אפרים ז"ל, מההוא עובדא דקם רבא שחטיה לרבי זירא, לשנה אמר ליה תא נעביד כו', אידחי ליה מימרא דרבה, ולית הלכתא כוותיה, ולאו שפיר דמי למעבד הכי.

13. או"ח תרצה, ב. והביה"ל (ד"ה עד) הביא דברי המאירי. מקורות: רמב"ם (הל' מגילה ב, טו). מאירי (ז' ב', ד"ה חייב). כלבו (סי' מה). ר"ן (ג ב ברי"ף, ד"ה מיחייב). רז"ה (ג ב, ד"ה אמר רבה). ריא"ז (פסקיו, הלכה ב, סעי' ד). הרוקח (הל' פורים, סי' רלז). אבודרהם (פורים, בסופו).

14. או"ח תרצד, ג. מקורות: ירושלמי (פ"א ה"ד). רמב"ם (הל' מגילה ב, טז). רמב"ן, ריטב"א, ר"ן (ח' בבא מציעא ע"ח ב'). רא"ש (תוספותיו,

## הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

**מנהג נתינת מחצית השקל:** כתב בהגהות מרדכי, ומה שנותנין ג' מחציות לפורים, משום דכתיב בפרשת 'כי תשא' ג' פעמים מחצית השקל. והביאו הרמ"א.<sup>15</sup>

### שולחן ערוך

(או"ח, הלכות מגילה, סימן תרצד)

א. חייב כל אדם לתן לפחות שתי מתנות לשני עניים. **הגה:** יש אומרים שיש לתן קדם פורים מחצית מן המטבע הקבוע באותו מקום ובאותו זמן, וזכר למחצית השקל שהיו נותנין באדר; ומאחר ששילשה פעמים כתוב תרומה בפרשה, יש לתן שלשה (מרדכי ריש פ"ק דמגילה); ויש לתנו בליל פורים קדם שמתפללים מנחה (מהרי"ל), וכן נוהגין בכל מדינות אלה; ויש לתן ג' חצאים גדולים במדינות אלה, כי אין מטבע ששם מחצית עליה מלבד זו; ובמדינות אוסטריי"ף יתנו ג' חצי וויינ"ר, שנקראו גם כן מחצית, וכן לכל מדינה ומדינה; ואין חייב לתנו רק מי שהוא מכן עשרים ולמעלה, ויש אומרים שנותנים מחצית השקל לצדקה מלבד ג' מחצית אלה, ואין נוהגין כן.

ג. אין מדקדקים במעוֹת פורים אלא כל מי שפושט ידו לטל נותנים לו; ובמקום שנהגו לתן אף לגויים, נותנים.

(או"ח, הלכות מגילה, סימן תרצה)

**הגה:** מצוה להרבות בסעדת פורים (טור); ובסעדה אחת יוצאים (מרדכי ספ"ק).

א. סעדת פורים שעשאה בלילה, לא יצא ידי חובתו. **הגה:** ומכל מקום גם בלילה ישמח וירבה קצת בסעדה. (תשובת מהרי"ו).

ב. חייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. **הגה:** ויש אומרים דאינו צריך להשתכר כל כך, אלא שישתה יותר מלמודו (כל בו) וישן, ומתוך שיטן אינו יודע בין ארור המן לברוך מרדכי. (מהרי"ל). ואחד המרבה ואחד הממעיט, ובלבד שיכנו לבו לשמים. ואין להתענות בפורים, מלבד תענית חלום, ועין לעיל סימן תקס"ח וסימן תק"ע. יש שנהגו ללבש בגדי שבת ויום טוב בפורים, וכן נכון (מהרי"ל); ונוהגים לעשות סעדת פורים לאחר מנחה, וערבית יתפללו בלילה. ומתפללים מנחה תחלה בעוד היום גדול; ורב הסעדה צריכה להיות ביום (מנהגים), ולא כמו שנוהגין להתחיל סמוך לערב ועקר הסעדה הוא ליל ט"ו. וכשחל פורים ביום ששי, יעשו הסעדה בשחרית, משום כבוד שבת (מנהגים); ומי שרוצה לעשותה תמיד בשחרית, הרשות בידו (ת"ה). יש אומרים שיש לאכל מאכל זרעונים בפורים, זכר לזרעונים שאכל דניאל וחבריו בבבל (כל בו). **טוב לעסק מעט בתורה קדם שיתחיל הסעדה,** וסמוך לדבר: ליהודים היתה אורה ושמחה (אסתר ח, טז) ודרשינן: אורה, זו תורה (מהרי"ב). וחייב במשתה ושמחה קצת בשני ימים, י"ד וט"ו, (מנהגים) וכן נהגו. ויש אומרים דאם הזיק אחד את חברו מכח שמחת פורים, פטור מלשלם. (ת"ה סימן ק"י). ועין בחו"מ בדיני נזיקין.

ד. חייב לשלח לחברו שתי מנות בשר או של מיני אכלים, שנאמר: ומשלוח מנות איש לרעהו, שתי מנות לאיש אחד. וכל המרבה לשלח לרעים משבח; ואם אין לו, מחליף עם חברו, זה שולח לזה סעודתו, וזה שולח לזה סעודתו, כדי לקיים: ומשלוח מנות איש לרעהו (אסתר ט, יט ו כב). **הגה:** ויש לשלח מנות ביום ולא בלילה (מדברי הרא"ש פ"ק דמגילה); ואם

ב"מ ע"ח ב'. נמוקי יוסף (בבא מציעא, מח ב ברי"ף). ריטב"א (מגילה ז' א', ד"ה גרסינן). אור זרוע (ח"ב, הל' מגילה ס' שעב). רבינו ירוחם (נתיב י', ח"א). סמ"ג (עשין, עשה דרבנן ד, ד"ה תני רב). רש"י (ר' ב"י, לא מצאתי לעת עתה המקורות בפנים). רבינו אפרים (ה"ד בב"י בשם מהר"ם, עיי"ש).

15. או"ח תרצד, א. וכתב הרמ"א, שיתן מחצית מן המטבע הקבוע באותו מקום ובאותו זמן, זכר למחצית השקל שהיו נותנין באדר (ג' מחציות). עוד כתב בדרכי משה (אות א), שמדברי מהרי"ל משמע דאין חייב ליתן רק מבין עשרים ומעלה, כענין מצות מחצית השקל; אבל ב'מנהגים' כתב דאף הילדים נותנים. ואף דמסתבר כמהרי"ל, אין לשנות המנהג. ובמנחה של תענית אסתר נוהגין לגבותו, כשהולכין לבית הכנסת. והמשנ"ב (ס"ק ה) כתב, אבל התו"ט כתב שהפוסקים חולקים וסבירא להו דמבין י"ג ולמעלה, שהוא בכלל איש, חייב במחצית השקל. ואליה רבא כתב, דכל זה רק מדינא; אבל המנהג הוא ליתן אפילו בעד בניו הקטנים, ואשה מעוברת בעד ולדה. כתב בביה"ל, עני המתפרנס מן הצדקה, צ"ע אם מחוייב ליתן מחצית השקל. מקורות: הגהות מרדכי (ס' תשעז).

## הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

שולח מנות לרעהו והוא אינו רוצה לקבלם, או מוחל לו, יצא. ואשה חייבת במתנות לאביונים ומשלוח מנות, כאיש; ואשה תשלח לאשה, ואיש לאיש; אבל לא בהפך, שלא יבא איש לשלח לאלקמה ויבואו לידי ספק קדושין, אבל במתנות לאביונים אין לחוש.

### מה בין שבת ליום טוב

(ז' ב') **משנה:** אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד.<sup>16</sup>

(ומדייק) הא לענין מכשירי אוכל נפש, זה וזה שוין. מתניתין דלא כרבי יהודה. **דתניא:** אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש. רבי יהודה מתיר אף מכשירי אוכל נפש.

הא לענין מכשירי אוכל נפש, זה וזה שוין. מתניתין דלא כרבי יהודה, **דתניא** (ביצה כ"ח א'): אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש, רבי יהודה מתיר אף מכשירי אוכל נפש.

מאי טעמא דתנא קמא? אמר קרא:<sup>17</sup> "הוא (לבדו) יעשה לכם", ולא מכשיריו.

ורבי יהודה, אמר קרא 'לכם', לכם לכל צרכיכם.

ואידך נמי (תנא קמא), הא כתיב 'לכם'!

לכם ולא לנכרים, לכם ולא לכלבים.

ואידך נמי, הא כתיב 'הוא'!

כתיב 'הוא' וכתיב 'לכם', כאן במכשירין שאפשר לעשותן מערב יום טוב, כאן במכשירין שאי אפשר לעשותן מערב יום טוב.

### שיטות הראשונים

**מכשירין שאי אפשר לעשות מערב יו"ט:** רוב ככל הראשונים פסקו כרבי יהודה שמכשירי אוכל נפש שאי אפשר לעשותן מערב יום טוב, מותרין. וכן פסק השו"ע.<sup>18</sup>

**אוכל נפש שיכול לעשותו מערב יום טוב:** דעת תוספות, רא"ש, רשב"א, ריטב"א, ור"ן, דלכולי עלמא אפילו אפשר לעשותו מערב יום טוב, מותר. ודעת אור זרוע ומהרי"ל דאסור כשאפשר לעשותו מערב יו"ט. וסמ"ג כתב, שעל ידי שינוי, מותר בכל גווני.<sup>19</sup> וכן פסק הרמ"א כמהרי"ל וסמ"ג.<sup>20</sup>

16. להיות מותר לכתחלה ביום טוב מה שאסור בשבת. אבל לענין עונשין יש הרבה (הבדל), שזה בסקילה ובכרת, וזה בלאו גרידא. רש"י.

17. שמות, פרשת בא, יב, טז.

18. או"ח תצה"א. ר' עוד בהרחבה מש"כ ב"נתיבי הלכה" ביצה, כ"ח ב'. ועיי"ש מקורות.

19. אפילו בדבר שאינו מפיג טעמו ואפשר לעשות מערב יום טוב. והמשנ"ב (תצה, ס"ק ח) הסיק מדברי הרמב"ם (הל' שביתת יו"ט פ"א) שסובר כדעת מהרי"ל וסמ"ג (וכן מהאו"ז משמע שהבין כן ברמב"ם ובבה"ג), וכפי שהכריע הרמ"א.

20. או"ח תצה"א. המשנ"ב (ס"ק ה) כתב שלדעת השו"ע, מותר אפילו באפשר לעשותו מאתמול. והוסיף: ומיהו, בדבר שדרך לעשותו בפעם אחת לימים רבים, גם להמחבר אסור בדבר שטוב מאתמול ולא יפיג טעמו. ועל ידי שינוי משמע מהגר"א (ס"ק ג) דשרי. ובדעת הרמ"א כתב המשנ"ב (ס"ק ח) דלפי דעה זו אסור ללוש ביום טוב איטריות, שאפשר הנילושים מבעוד יום טובים ביותר. וכן אסור

## הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולחן בן הרב ישראל זצ"ל

### שולחן ערוך

(או"ח, הלכות יום טוב, סימן תצה)

א. כל מלאכה האסורה בשבת אסורה ביום טוב, חוץ ממלאכת אכל נפש, וחוץ מהוצאה והבערה וכן מכשירי אכל נפש שלא היה אפשר לעשותם מאתמול. **הגה:** ויש מחמירין אפילו באכל נפש עצמו כל שאינו מפיג טעם כלל, אם עשאו מערב יום טוב (אור זרוע ומהרי"ל); מיהו אם לא עשאו מערב יום טוב ויש בו צרך יום טוב, מתר לעשותו על ידי שנוי (סמ"ג ור"ן).

### מה בין שבת ליום הכיפורים

(ז' ב') **משנה:** אין בין שבת ליום הכיפורים, אלא שזה זדונו בידי אדם וזה זדונו בכרת.

הא לענין תשלומין, זה וזה שוין. מני מתניתין? רבי נחוניא בן הקנה היא. **דתניא:** רבי נחוניא בן הקנה היה עושה את יום הכיפורים כשבת לתשלומין. מה שבת מתחייב בנפשו ופטור מן התשלומין - אף יום הכיפורים מתחייב בנפשו ופטור מן התשלומין.

**תנן** התם (מכות כ"ג א'): כל חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתן, שנאמר ונקלה אחיך לעיניך - כיון שלקה הרי הוא כאחיק, דברי רבי חנניה בן גמליאל.

אמר רבי יוחנן: חלוקין עליו חביריו על רבי חנניה בן גמליאל.

### שיטות הראשונים

**מחוייבי כרת שלקו:** פסק הרמב"ם כרבי חנניה בן גמליאל, וכתב, "כל מי שחטא ולקה - חוזר לכשרותו, שנאמר: 'ונקלה אחיך לעיניך' (דברים כהג), - כיון שלקה, הרי הוא אחיק. אף כל מחייבי כרת בלבד שלקו - נפטרו מידי כרתן."<sup>21</sup>

לבשל פירות יבשים ביום טוב. מיהו אם לא היה לו שהות מקודם לבשל, בודאי מותר לבשל ביו"ט. וכן לעניין לישא. ור' עוד מש"כ ב"נתיבי הלכה" ביצה, ריש פרק 'אין צדין'. ועיי"ש מקורות.

21. כתב ב'מרכבת המשנה': הרלב"ח ב'קונטרס הסמיכה' (מובא בסוף השו"ת) כתב, והוא שעשה תשובה (וכמש"כ הרמב"ם, הל' תשובה אא). אבל לכשרותו חוזר אף על גב שלא עשה תשובה (כמש"כ הרמב"ם, הל' עדות יבד, עיי"ש בכס"מ). והטעם, דתולין מסתמא עשה תשובה. ועוד בא (הרלב"ח) בויכוח, **אם מותר להלקותו** בלי התראה, למי שאמר הלקוני. **ובודאי אם עברו והלקוהו, לא נפטר מכרת**, עיי"ש. מקורות: רמב"ם (הל' סנהדרין יז).